En embedsbesættelse 1897

– *et stykke politisk danmarkshistorie*

Af Leif Birkelund (†)

I efteråret 2001 fik redaktionen en forespørgsel fra ***Palle Birkelund****, tidligere rigsbibliotekar og leder af Det Kongelige Bibliotek. Spørgsmålet gjaldt, om en sag vedrørende besættelsen af et lærerembede på Djursland i 1897 ville have interesse for årbogen* Uddannelseshistorie. *Da redaktionen havde læst manuskriptet, var den ikke i tvivl. Her foreligger en sagsfremstilling med gengivelse af de relevante dokumenter, samt en omhyggelig og perspektivrig undersøgelse; den rummer alle de interessekonflikter, der ofte kun kendes som postulater. Sagens akter er troværdige vidnesbyrd om den betydning, som datidens autoriteter tillagde lærerembedet – utvivlsomt med rette.*

Indsamling af dokumenter og udarbejdelse af manuskript med noter er foretaget af lærer, senere forsorgsleder i fængselsvæsenet ***Leif Birkelund*** *(1906-1998). Arbejdet er afsluttet i 1980; Leif Birkelunds modernisering af ortografien er bibeholdt; kun enkelte oplysninger er justeret, et par overskrifter føjet til. Leif Birkelunds lille efterord er anbragt som forbemærkning.*

Redaktionen takker Palle Birkelund, fordi han gjorde opmærksom på sin broders arbejde, samt for oplysninger og samarbejde, herunder for fremskaffelsen af illustrationerne. En særlig tak, fordi Palle Birkelund beredvilligt har besvaret redaktionens spørgsmål om, hvordan det så gik, da faderen efter alle kvalerne dog fik lærerkaldet i Nimtofte. Vi har valgt at bringe svarene under overskriften: »Lærer Birkelund i Nimtofte«. *Det er en skildring, der fortæller meget om lærerembedet – dets muligheder og dets vanskeligheder – i 1900-tallets første årtier.*

Red.

Forbemærkning

»En embedsbesættelse 1897« videregives uden kommentarer. Ud fra en ren historisk betragtning er der intet usædvanligt i det beskrevne forløb. Urimelig magtudøvelse forekommer til alle tider. For de slægtshistorisk implicerede vil karakteriserende bemærkninger være nærliggende. Ordvalget bestemt af temperament og indstilling.

Politisk magt i lokale samfund

Det politiske magtskifte i Danmark, der er gået over i historien som systemskiftet 1901, var som adskillige andre magtskifter ikke en omvæltning på dato og klokkeslet, men en markering af en udvikling, der længe havde været i gang, og som langtfra var afsluttet.

I sit forløb viste denne udvikling, der i højere grad var en forskydning af den politiske magt til nye befolkningsgrupper end et egentligt systemskifte, kendte træk. En ny politisk magtfordeling var opnået, men centraladministrationen og dens forgreninger vedblev i vid udstrækning at repræsentere de hidtidige magthavere. Dette kunne ikke ændres i hast – der var således ingen fast aldersgrænse for embedsmænd – men kunne i et vist omfang opvejes af øgede beføjelser til de folkevalgte råd, valgt for kortere åremål.

Velkendt er ligeledes den moderering af synspunkterne og den politiske afgrænsning med udskillelse af besværlige enkeltpersoner og fraktioner, der er en nødvendighed for enhver ny politisk ledelse, efter at den er kommet den løbende politiks lukkede områder og de kolde kendsgerninger på nært hold.

Med politisk mesterskab overvandt sejrherrerne fra 1901 med den fødte taktiker J.C. Christensen i spidsen administrationens træghed, gennemførte den nødvendige politiske afgrænsning, udbyggede partiapparatet med tillidsmænd i nøglestillinger og organiserede en landsdækkende presse, der formidlede ledelsens synspunkter og tilbagemeldte strømninger blandt vælgerne. Fire år efter systemskiftet beklædte J.C. Christensen stillingerne som konseilspræsident og forsvarsminister med de oprindelige politiske hovedmodstandere, det Estrup'ske Højre, reduceret til ukendelighed, med de nærmeste medbejlere til det politiske lederskab, Klaus Berntsens og Niels Neergaards moderate Venstre, udmanøvreret og ikke mindst betydningsfuldt med den kritiske radikale gruppe udskilt af partiet. En politisk bedrift, men en sejr, der i sig havde spiren til nederlag. J.C. Christensen bar ved sin død storkorset i diamanter, men hverken hans eller nogen anden venstrepolitikers navn står under periodens store lovgivningsværk, grundloven af 5. juni 1915.

I dette politiske spil havde folkeskolelærerne en særlig placering. Venstres ledere, hvoraf adskillige var lærere, så klart, at lærerne, især landsbylærerne, ville være nøglefigurer i lokalsamfundene, indtil de egentlige magthavere, den jordejende mellemklasse, gårdejerne, var opøvede til selv at kunne varetage ledelsesfunktioner i den offentlige administration og i organisationerne. Lige så klart så de hidtidige magthavere med godsejere og embedsmænd i spidsen, at indflydelsesrige, traditionsprægede lærere, spredt over landet, ville være de bedste varetagere af kontinuiteten i landdistrikterne. Udvælgelse af lærere til ledige embeder måtte derfor ud fra ethvert politisk synspunkt følges med stor agtpågivenhed. Der gik politik i lærerudnævnelserne.

Ved et tilfælde, eller måske fordi den registrerende arkivmedarbejder har fundet, at sagen repræsenterer et stykke politisk historie, er der bevaret arkivmateriale[1], der i én og samme sag, besættelsen af et jysk lærerembede, viser indstilling og tankegang hos autoriteter omkring år 1900. Dels i et overordnet administrationsled, en skoledirektion bestående af to embedsmænd[2] og en godsejer,[3] alle – i forskellige afskygninger – af gammelkonservativ observans, dels i et folkevalgt kommunalråd, repræsenterende et landsbysamfund, som det tegnede sig ved begyndelsen af opgangsperioden efter landbrugskrisen i 1880'erne, politisk venstre-konservativt, med et dominerende indslag af Indre Mission og med få undtagelser på vagt over for enhver form for radikalisme og socialisme.

Som et modstykke hertil foreligger en række dagbogsoptegnelser, skrevne af den, der som ansøger stod over for disse instanser – politisk radikal, opfyldt af tanker om en indsats i fremskridtets tjeneste. Dagbogen befinder sig i familiens eje.

Om mødet – på ulige vilkår – mellem disse hinanden modstående holdninger handler det følgende. Leif Birkelund har som nævnt samlet og afskrevet sagens akter. I sin gengivelse har han benyttet moderne retskrivning, dvs. små begyndelsesbogstaver, også i substantiver, samt bolle-å. Nærværende artikel er en gengivelse af Leif Birkelunds tekst, også i retskrivningen.

Red.

Lærerembedet i Nimtofte

Førstelærerembedet i Nimtofte i Randers Amt var, før nyere lønningslove ligestillede lærerembederne, et af de bedre jyske lærerembeder. Årslønnen i 1897 var 32 td. byg efter kapitelstakst (1897: kr. 9,14 pr. td.), seks td. rug (kr. 9,73 pr. td.). Offer og accidenser 270 kr. Skolepenge 50 kr. Kirkesangerløn 40 kr. Legat fra Gl. Ryomgaard 36 kr. Dertil bolig, brændsel og fourage samt lejeindtægt af embedets jordlod 200 kr. Reguleringssum 1.230 kr.

Skolen var en ca. 100 år gammel stråtækt bygning, liggende med gavlen mod kirkegårdsdiget. Kaldsret til embedet havde skoledirektionen efter indstilling af sognerådet.

I 1897 blev embedet ledigt, idet førstelærer Poul Munch, 63 år, måtte tage afsked på grund af sygdom. Munchs afskedsansøgning var dog ikke gået ganske glat igennem. Skoledirektionen var betænkelig ved stigning i skolefondens pensionsudgifter og antydede i øvrigt, at Munchs afskedsansøgning ikke så meget skyldtes dårligt helbred som de vanskelige kirkelige forhold i sognet og et modsætningsforhold til sognepræsten og Indre Mission. Efter at biskop Johannes Clausen, Århus, havde gjort sin indflydelse gældende, fik Munch dog sin afsked, og embedet blev opslået ledigt.

Der indkom 20 ansøgninger. Blandt ansøgerne var Hans Birkelund (f. 1863). Skolegang i Rørth Friskole. Præliminæreksamen fra Silkeborg Realskole. Huslærer bl.a. på Kaas i Salling. 1886: lærereksamen. Vikar i lærerembeder på Randers-egnen. 1887-91: lærer ved Grønvang Privatskole, Vejen. 1891-96: journalistvirksomhed ved radikale venstreblade i Svendborg, Middelfart og Esbjerg. 1897: vikar i førstelærerembedet i Nimtofte.

Ansættelsessagens forløb kan følges i enkeltheder i de officielle skrivelser og påtegninger og i Hans Birkelunds dagbog.

Først gjaldt det indstillingen. Ved besøg hos hvert enkelt sognerådsmedlem søgte Hans Birkelund at vinde stemmer. Kun hos sognerådsformanden, proprietær N.B. Lund, »Kratholm«, fik han et ubetinget tilsagn.

Dagbog 11.10.97. Jeg skriver og afsender min ansøgning.
16.10.97. Svær kamp i kroen [sognerådslokale] om min kandidatur.
21.10.97. Dagen før slaget. Sandsynligheden taler for, at jeg indstilles, men ikke som nr. 1.

Hans Birkelund – endnu ikke fyldt de 30 år. Privateje

Indstilling 22.10.97
Nr. 1: lærer Kammersgaard Jensen, Mesballe
Nr. 2: lærer Karl Rørbeck, Hedegård
Nr. 3: lærer Hans Birkelund, Nimtofte

Dagbog 23.10.97. Hos provsten, der er meget elskværdig og lover at have mig i erindring.
24.10.97. En liste i gang og en do. for Kammersgaard. Jeg tager efter gudstjenesten med Munch til Ryom. Han rejser. Siden kører jeg til Trustrup, hvor C. Dehlholm[4] har bestilt vogn til mig til Rugaard. Taler med kammerherren, der er yderst flink og lover at interessere sig for mig.

Skrivelse 25.10.97 (bilag 1)
Sognerådsformand Lund til provst Langballe:
Højærværdige hr. provst Langballe.
Når jeg tillader mig at henvende mig til Deres højærværdighed, er det ikke som sognerådets formand, men aldeles privat. Det var nemlig angående indstillingen af de 3 lærere til embedet i Nimtofte; når vakancelærer Birkelund af det samlede sogneråd kun blev indstillet som nr. 3, er det ikke fordi han ikke er en dygtig kirkesanger, og særlig dygtig skolelærer, for det er han, men hans stille, rolige, noget tilbageholdende karakter har gjort, at han ikke er så populær i Nimtofte, så beboerne kunne ønske at beholde ham; privat tror jeg, vi var såre godt tjent med ham.
Med højagtelse
N.B. Lund

Dagbog 26.10.97: To deputationer af sted. Møller Dehlholm og karetmager Garde for mig med adresse med 68 underskrifter hos amtmanden. Gårdejerne Petsche og Anton Svane for Kammersgaard med 40. Min deputation får ikke så meget håb just. 27.10.97: Hos amtmanden, en rigtig stejl bureaukrat, men heldigvis har man jo da set en kammerherre før, så han duperede mig ikke. Jeg havde kun 12 minutter at tale i, og han var ikke videre nådig stemt. Der skulle meget til for at tage nr. 3, og jeg havde jo været journalist.

Skoledirektionens votering (bilag 2)
Provst Langballe:
Idet jeg herved giver mig den ære at oversende Deres højvelbårenheder[5] denne indstilling, må jeg åbent tilstå, at jeg er i uvished om, hvilken af de 3 ansøgere jeg bør anbefale til embedet; thi de er vistnok alle 3 flinke lærere. Da jeg kun kender Rørbeck nøjere – hvis skole jeg visiterede sidste maj måned og fandt børnene tilfredsstillende underviste, skønt hans katekisation var ikke så heldig, som jeg kunne ønske det – så ville jeg helst foretrække ham, men da Birkelund er den ældste med den bedste karakter og tiltalte mig personligen, da jeg mødte ham ved kirkesynet i maj, må jeg dog give ham min stemme. Kammersgaard er ganske vist nr. 1, og på ham er der næppe noget at udsætte, men de medfølgende anbefalende skrivelser for nr. 1 og 3 vise de fleste stemmer for den sidste, selvom sådanne anbefalinger unægtelig ere som oftest 1 eller 2 mænds erklæringer eller meninger, som resten underskriver uden kritik.
Rougsø m. fl. herreders provsti 27. oct. 1897
F. Langballe

Amtmand Hoppe:
Da nr. 2 Rørbeck er flere års yngre seminarist end de andre og kun har anden karakter (ligesom nr. 1), må vi vist lade ham ude af betragtning, og spørgsmålet bliver, om vi skal tage nr. 1 Kammersgaard Jensen el. nr. 3 Birkelund.

Nr. 1 er seminarist fra 1890 med 2den karakter, soldat, og har helt igennem gået den slagne landevej; han har altid passet sine sager godt og er vel anbefalet. Han er ganske vist ikke noget ekstraordinært, men man vil altid kunne være vel tjent med ham. Han har væsentlig *gårdejere* på sin adresse.

Nr. 3 er ældre seminarist (1886) med 1ste karakter og er selvfølgelig bedre begavet, et hurtigere og livligere hoved, hvad jo også hans tidligere anbefalinger viser, hvor hans kræfter siges at kunne magte »større opgaver«. Tildels vel for at prøve disse kræfter har han så i 1891-1.5.97 været ansat ved en avis i Esbjerg, Esbjerg Dagblad, men har nu forladt den for igen at begynde sin lærervirksomhed. Muligvis er det også rigtigt, hvad han siger, at han gik til avisen, fordi han på grund af sin ungdom ikke havde endnu kunnet opnå de embeder, han søgte, og han skulle have noget at leve af. Som vakancelærer har han været flink nok, og han har jo sin adresse. Dehlholmerne, der jo vist er højrefolk, samt ellers væsentligt *håndværkerne* i Nimtofte, ligesom sognerådsformanden, der er en rolig og fornuftig mand, jo også er for ham. Hvis Birkelund udelukkende ville passe sin skole, er der derfor næppe tvivl

om, at han ville være en livligere og dygtigere lærer end Kammersgaard, men jeg er noget bange for, at han ikke vil nøjes med den beskedne virksomhed, at han er for urolig og at hans journalistiske tilbøjeligheder skal komme frem igen, så at han enten vil skrive til bladene eller prøve på Politiken eller deslige. 6 års journalistik kan næppe gå sporløst hen. »Esbjerg Dagblad«s farve kender jeg ikke, men jeg antager, at Birkelund i sit indre vel snarest er radikal af den kjøbenhavnske art, selv om det ikke kommer frem, og det er det, som står gårdejerne imod.

Min mening er altså, at man vist nok i Birkelund ville få en mere begavet og livlig lærer end i Kammersgaard, men at man ikke kan være sikker på, at han ikke ved lejlighed finder på nogen kunster, der kan skaffe os bryderi, og jeg anser det derfor for mere sikkert at blive ved nr. 1.
Randers amt 28/10 97
Hoppe

Kammerherre Mourier-Petersen:
Ligesom Deres højærværdighed vil jeg give min stemme til nr. 3 af de indstillede, Birkelund; han er både ældre, har bedre karakter end de andre og er særdeles godt anbefalet af mænd, hvis dom jeg sætter pris på, således provst Krarup Vilstrup og sognerådsformand Lund fra Kratholm, der er en pålidelig mand i enhver henseende og tillige god højremand. – Dernæst har pastor Windfeld i sit vedl. brev af 28de, som jeg modtog i går, udtalt sig yderligere til fordel for Birkelund. – Jeg fik også selv et godt indtryk af Birkelund som en rolig, alvorlig og fornuftig mand, da han forleden var hos mig.

Hvad hans tidligere journalistiske virksomhed angår, som også hos mig har vakt nogen betænkelighed, har jeg søgt nærmere oplysning derom hos Dehlholm, der specielt havde anbefalet Birkelund til mig. Dehlholm, der selv i hvert fald er ivrig antisocialist, erklærer, at han er fuldt overbevist om, at Birkelunds tidligere ansættelse ved Esbjerg Dagblad, som væsentlig er et annonceblad og i hvis tjeneste han trådte for at få føden og ikke af nogen indre tilbøjelighed, ikke vil have nogen som helst indflydelse på hans virksomhed som lærer. Dehlholm har endvidere meddelt mig, at Birkelund med »hånd og mund« har lovet ham aldrig at befatte sig med politisk rummel, hvis han skulle få med lærergerningen at gøre. Endelig tror Dehlholm, som en hovedgrund hvorfor han interesserer sig for Birkelund, at han vil blive en meget dygtig lærer.

Af ovennævnte grunde vil jeg altså som sagt stemme på nr. 3, Birkelund, hvem jeg anser for den mest kvalificerede og mod hvis valg jeg nærer ingen betænkeligheder.
Rugaard 2. nov. 1897
F. Mourier-Petersen

Dagbog 3.11.97: Stadig ingen afgørelse. Men i morgen må det komme.
– 5.11.97: Lukket brevkort fra provsten. Ønsker en erklæring om, at jeg ikke vil skrive hadefuldt mod politiske modstandere. Jeg rejser til provsten og møder ham mellem Ørsted og Allingåbro. Han lover mig, at jeg nok skal få embedet og beder mig sende erklæringen. Vi følges ad et stykke. Han skal på sygebesøg.

Anmodning om erklæring 5.11.97 (bilag 3)
Provst Langballe til Birkelund:
Inden direktionen kan tage afgørende bestemmelse m.h.t. besættelsen af Nimtofte skoleembede, må vi have en bestemt udtalelse fra Dem på grund af, at De har redigeret en avis, som måske var et radikalt blad, da det jo er at befrygte, at De vil i stedet for at passe skolen få travlt med at skrive i aviserne. Jeg må derfor anmode Dem om en *skriftlig* erklæring, der viser, at De vil afholde Dem fra at sende sådanne meddelelser til bladene, der tjene til [at] vække strid, medens De for mig må skrive så meget De vil i dem, når Deres ord ikke vækker til had mod modpartiet, men derimod vil være i fordragelighed imod politiske modstandere.
Ørsted den 4.11.97
F. Langballe

Erklæring 6.11.97 (bilag 3)
Birkelund til provst Langballe:
I følge Deres anmodning i skrivelse af 4. ds. erklærer jeg herved, at så længe jeg er skolelærer i Nimtofte, vil jeg ikke skrive noget i bladene, der kan vække had til politiske modstandere.
Nimtofte d. 6.11.97
Hans Birkelund

Det provisoriske straffelovstillæg § 3 (bilag 4)
(Birkelunds erklæring af 6. november 1897 til provst Langballe er efter modtagelsen påført en henvisning til det berygtede provisoriske straffelovstillæg af 2. november 1885, som altså har været inddraget i overvejelserne, formentlig som et grundlag for i givet fald at kunne bringe Hans Birkelund til tavshed ved en trussel):
Den, som i tale eller skrift, henvendt til publikum i almindelighed eller til forsamlinger, eller iøvrigt på en den offentlige ro og orden faretruende måde ophidser klasser eller dele af befolkningen til had og forbitrelse eller til voldsgerninger imod andre klasser eller dele af den, straffes med fængsel.

Skoledirektionens fortsatte korrespondance (bilag 5)
Provst Langballe til amtmand Hoppe:
Jeg tillader mig at oversende hr. kammerherren voteringslisten angående Nimtofte skolelærerembede, og det vil deraf kunne ses, at hr. kammerherre Mourier-Petersen med megen iver anbefaler Birkelund til embedet, og da jeg ikke kan andet end tiltræde hans mening, må jeg beklage, at jeg ikke kan samstemme med min højtærede amtmand. Jeg vedlægger en erklæring, jeg har affordret Birkelund, der betager mig frygten for, at han skal optræde som politisk agitator.
Rougsø m.fl. herreders provsti 7. nov. 97
F. Langballe

Dagbog 9.11.97: Brev fra provsten med lykønskning og edsformular.

Skoledirektionens korrespondance fortsat
Amtmand Hoppe til provst Langballe via kammerherre Mourier-Petersen m. bilag:
Jeg vil så blot håbe, at min frygt for, at hr. Birkelund skal finde på at drive politik må vise sig ugrundet, og at han vil indskrænke sig til at passe sin skole. Hans vedlagte skriftlige erklæring beroliger mig ikke synderlig. Havde den lydt på, at han *ikke* ville skrive i bladene, så havde den været mig tilstrækkelig, men [som den] nu er affattet, synes den mig netop at antyde, at han vil skrive i bladene, og at han vil skrive imod Højre, som han betragter som modstandere, men at han vil lade være at skrive på en hadefuld måde.
Randers amt d. 10.11.97
Hoppe
Efter at have skrevet ovenstående til provst Langballe er jeg kommet i tanker om, at det dog var rettest, at hr. kammerherren også så hr. Birkelunds – som det forekommer mig – meget lidet beroligende erklæring, der synes at være affattet i den foreliggende form med velberåd hu. Noget mere synes jeg nok, han kunne have lovet.
Randers amt d. 10.11.97
Hoppe
Til hr. kammerherre Mourier-Petersen, K.

Kammerherre Mourier-Petersen til amtmand Hoppe og provst Langballe
Birkelunds vedlagte erklæring, for hvis tilsendelse jeg takker, er heller ikke for mig beroligende eller tilfredsstillende. Det er ikke nok, at han ikke vil skrive artikler, som kunne »vække had« til politiske modstandere. Min forudsætning har været, da jeg anbefalede hans kandidatur, at han ikke ville drive *aktiv politik*, hverken politisk agitation eller skrive politik i bladene. Efter Dehlholms erklæring til mig måtte jeg antage, at Birkelund ikke ville befatte sig hermed, hvorfor jeg anbefalede ham, da han i andre henseender var den mest kvalificerede af ansøgerne. Jeg har også fået nogen betænkelighed ligeoverfor B., idet min broder på Ryomgaard[6] har meddelt mig, at tvende mænd af menigheden har været hos ham med anmodning om at virke imod Birkelunds valg til lærer i Nimtofte, da han var radikal og holdt med socialisterne, hvorimod man anbefalede nr. 1. Jensen Kammersgaard, som min broder roste meget.[7]

Jeg skal nu henstille, om ikke d'hrr meddirektører er enige i, at vi bør forlange en ny, fyldestgørende erklæring af B. overensstemmende med, hvad jeg har udtalt. Jeg synes, dette bør ske fra vor side, da vedkommende må kende vor opfattelse af hans erklæring. Vil han ikke give en sådan, stemmer jeg på nr. 1 Jensen Kammersgaard.
Kbh. 13.11.97
F. Mourier-Petersen

Vedr. kaldsbrev 12.11.97
Provst Langballe til amtmand Hoppe og kammerherre Mourier-Petersen:

Hoslagt giver jeg mig den ære at oversende Deres højvelbårenheder et kaldsbrev for lærer Birkelund til behagelig underskrift.
Rougsø m. fl. herreders provsti 12.11.97
F. Langballe

Dagbog 16.11.97. Jeg bestiller et nyt sæt tøj og køber spade og rive.

Vedr. kaldsbrev 19.11.97
Mourier-Petersen til provst Langballe:
Vedlagte kaldsbrev, som jeg modtog omtrent samtidigt med, at jeg afsendte min sidste skrivelse til hr. provsten, har jeg tilbageholdt nogle dage, da jeg tænkte, at d'hrr muligvis ville forandre deres votum for Birkelund på grund af hans erklæring, som hverken amtmanden eller jeg fandt fyldestgørende. – Da jeg imidlertid endnu ikke har hørt noget, vil jeg ikke opsætte med at sende kaldsbrevet til hr. provsten med min underskrift, idet jeg forudsætter, at min underskrift betragtes som uskrevet, hvis d'hrr meddirektører er enige om, at Birkelund af de tidligere nævnte grunde ikke skal have embedet, men at nr. 1 bør foretrækkes. Jeg rejser i morgen til Rugaard.
Kbh. 19.11.97
F. Mourier-Petersen

Kaldsbrev 19.11.97 (bilag 6)
Undertegnede skoledirektion gør vitterligt, at vi have kaldet og beskikket som og herved kalder og beskikker efter at have modtaget vedkommende sogneråds forslag seminarist **Hans Hansen Birkelund**, dimitteret ved den almindelige skolelærereksamen i året 1886 med karakteren »meget duelig«, til herefter at være skolelærer og kirkesanger i Nimtofte i Nimtofte-Tøstrup pastorat, Nørre herred, Randers amt i stedet for den på grund af helbreds svagelighed entledigede lærer Munch.

Thi skal bemeldte Hans Hansen Birkelund det ham således anbetroede embede retteligen og troligen forestå og betjene; i særdeleshed skal han under et sædeligt og kristeligt forhold med iver og nidkærhed, med sagtmodighed og kærlighed antage sig den ham anbetroede skoleungdoms undervisning i den kristelige børnelærdom, samt i andre befalede kundskaber og færdigheder, og efter den nåde, Gud giver, arbejde derhen, at de børn, der betros ham, måtte blive dannede til troende og oplyste kristne samt gode borgere i staten, alt efter den ed, han aflagt haver.

Sine rette foresatte skal han vise tilbørlig lydighed og holde sig skoleanordningen af 29. juli 1814 samt andre om skolevæsenet i almindelighed og den ham betroede skole i særdeleshed udgangne bestemmelser efterrettelig, hvorfor han nyder den løn, som ved approberet plan er tillagt førnævnte embede.

Skoledirektionen for Rougsø, Sønderhald og Nørre herreder den 19. november 1897.
J. Hoppe F. Mourier-Petersen F. Langballe

Kammerherre Mourier-Petersen til provst Langballe 22.11.97:
Jeg takker Deres højærværdighed for meddelelse i æret skrivelse af gårs dato.[8] Det har glædet mig, at Birkelund har afgivet til Dem en tilfredsstillende erklæring, og jeg kan derfor uden betænkelighed give ham min stemme, hvad jeg oprindelig helst har villet, men hans sidste udtalelse var mig ubekendt, da jeg skrev efter modtagelse af hans første erklæring om »had« o.s.v.[9]
Med særdeles agtelse
F. Mourier-Petersen

Provst Langballe til biskop Johannes Clausen, Århus 22.11.97 (bilag 6):
Hoslagt giver jeg mig den ære at oversende Deres højærværdighed et kaldsbrev for den til Nimtofte skolelærer- og kirkesangerembede kaldede seminarist Birkelund, for at han kan erholde sit kollats.
Rougsø m.fl. herreders provsti 22. november 1897
F. Langballe

Dagbog 29.11.97. Sne, frost og blæst. Jeg får endelig kollats og kaldsbrev. Flytter ind i de to værelser mod syd.

Leif Birkelund, (1906-1998), lærer, senere forsorgsleder i fængselsvæsenet. Billede fra ca. 1980. (Privateje)

Noter

1. Landsarkivet for Nørrejylland, B 5 – 9194. Skoledirektionen for Rougsø m.fl. herreders arkiv.
2. Johan Frederic Langballe (f. 1822), provst, Ørsted. Johan Christoffer Hoppe, (f. 1841), amtmand, Randers.
3. Ferdinand Mourier-Petersen, (f. 1825), godsejer til Rugaard, landstingsmand, formand for Det danske Hedeselskab.
4. Christian Dehlholm, forpagter af Nimtofte Mølle.
5. Amtmand Hoppe og kammerherre Mourier-Petersen.
6. Christian H. Mourier-Petersen, (1828-1903), godsejer, folketingsmand, ejer af Gl. Ryomgaard.
7. En lunefuld skæbne placerede nogle år senere lærer Kammersgaard som medlem af Folketinget – valgt af Socialdemokratiet!
8. Den nævnte skrivelse er ukendt; den findes ikke i skoledirektionens kopibog.
9. Der er ikke i arkiv eller dagbog fundet holdepunkter for, at Hans Birkelund har afgivet ny erklæring. Den sandsynligste forklaring på Mourier-Petersens bemærkning herom er, at provst Langballe, hvis administrative evner ingen, der har haft adgang til hans arkiv, kan være i tvivl om, i et privatbrev har meddelt Mourier-Petersen, at meningstilkendegivelserne i forbindelse med Birkelunds journalistiske fortid nu måtte afsluttes, og at stemmeafgivningen ved voteringen med to mod en til fordel for Birkelund måtte stå ved magt, samt at han (provst Langballe) som skoledirektionens forretningsførende medlem havde disponeret i overensstemmelse hermed.